

ЙОГАННЕС РЕМІ ПРО УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ

Доповідь професора Йоганнеса Ремі “Тарас Шевченко і “друга хвиля” українського національного активізму у російській імперії у 1860-х роках” викликала інтерес у НТШ, де була прочитана. Д-р Дарія Даревич, голова НТШ, відкрила вечір і привітала присутніх та доповідача - дослідника з Фінляндії. Вона сказала, що зазвичай записи доповідей робить Олесь Дольницький, але цим разом його заступає Ігор Томків. Д-р Даревич запросила д-ра Тараса Кознарського, дійсного члена НТШ, до представлення доповідача.

Д-р Кознарський сказав, що Йоганнес Ремі - фахівець зі східної і центрально-європейської історії, котрий здобув докторський ступінь у 2000 році в університеті Гельсинкі у галузі світової історії з відзнакою. Він є автором кількох книг, серед яких - “Огляд української історії” фінською мовою і “Брати чи вороги: український національний рух у російській імперії”. Д-р Ремі є доцентом східно-європейської історії в університеті Гельсинкі; цікавиться також українською історією ХХ століття. Він викладав в університетах Європи та Північної Америки.

Професор Ремі почав свою доповідь з пояснення поняття “другої хвилі” українського руху. Першою він вважає діяльність Кирило-Методіївського товариства. Український рух мав трохи більше свободи у 1860-63-х роках, ніж до і після цього часу. Кирило-методівці не мали можливості друкувати свої праці по-українськи за життя Ніколая I. У 1860-х роках поширилися публікації українською мовою. Протягом 1860-63 років 98 українських книг були надруковані в російській імперії. Більше 12000 видань було розповсюджено на Полтавщині у жовтні 1861 року, у тому числі і “Кобзар” Т. Шевченка, але через обсяг (240 сторінок) він був недоступним для багатьох селян і небагатих читачів. Однак, деякі твори - “Гамалія”, “Псалми Давидові”, “Тополя”, “Тарасова ніч” були видані окремо. Це була серія невеличких книг, яку Данило Каменецький започаткував у Петербурзі власним коштом. Він також опублікував твори П. Куліша, Ганни Барвінок, Марка Вовчка, Г. Квітки-Основ'яненка. Період можливостей був коротким - лише три роки, але українські активісти використали його максимально. Вони гуртувалися довкола Громад, умови роботи для яких залежали від місцевої влади. В. Антонович відверто висловлював свої погляди і був заарештований. У 1858 році П. Куліш подав ідею незалежності України. Твори Шевченка продовжували з'являтися друком. Їх читали, обговорювали, про поета багато говорили. Шевченко був найважливішою постаттю українського руху у вибудовуванні ідеї української незалежності.

Українці важко пережили вістку про смерть Шевченка - батька нації, як його почали сприймати. Україну бачили сиротою, котра втратила батька. В “Основі” оголосили публікацію творів поета і спогадів про нього; надрукували статтю Л. Жемчужникова про Шевченка, де був також поданий опис похорону у Санкт-Петербурзі з повними текстами промов, виголошених на цвинтарі. П. Куліш сказав, що Шевченко помер не на чужині, а на своїй, слов'янській землі. Афанасьєв-Чужбинський заперечив йому. Коли всі дійшли згоди про перепоховання поета, то виникла суперечка про місце. Київські громадівці наполягали, щоб поховати його в місті. Подія відбувалася під пильним наглядом властей, але без утручання з їхнього боку. Згідно з офіційним рапортом, дві тисячі осіб були присутні на похороні. На думку професора Ремі, це надзвичайний показник про український рух на той час, особливо беручи до уваги те, що більшість прибула здалеку. Доповідач висловився скептично про потенціал українського руху на той час, зауваживши, однак, що то були тільки початки.

У типографії Гладкова у Москві була надрукована “Українська граматики”, на першій сторінці якої - цитата з Шевченка: “Не цурайтесь того слова, що мати співала”. О. Кониський видав “Арифметику” у Петербурзі, у якій була така задача: подані дати народження і смерті Шевченка і питається, скільки годин він прожив на світі.

У 1876 році, відразу після обмежень, накладених на українську літературу, було заборонено друкувати будь-що про Шевченка, навіть російською мовою. Як сказав Г. Грабович, культ Шевченка має мало спільного з літературою. На час своєї смерті він став одним з найбільших блоків у побудові української ідентичності й імперська система також це розуміла.

Доповідь була сприйнята з великим інтересом і викликала жваву дискусію.

Галина Костюк

